

AKHİSAR'DAKİ İNGİLİZ ASKERİ KONTROL SUBAYI YÜZBAŞI P.HADKINSON'UN YUNAN İŞGAL BÖLGESİ'NDEKİ İZLENİMLERİ

Ahmet ÖZGİRAY

A. İzmir'in İşgali:

Ocak 1919'dan itibaren toplantılarını sürdüren dörtler; yani ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya devletlerinin temsilcileri Mayıs'ın ilk yarısında İzmir sorununu ele aldılar. İngiltere Başverili Lloyd George İzmir ve civarında Rumlar'ın ve Hıristiyanlar'ın Türkler tarafından öldürüldüklerine dair, İzmir'den aldığı bir mektubu Dörtler Konferansı'nda okumuştur. Ayrıca dörtler; 29 Nisan 1919'da İtalyan askerlerinin Scala Nova'ya (Kuşadasına) ani çıkışları ve buradan sahillere ve İzmir'e doğru ilerlemelerden hayli etkilenmişlerdi. Eğer İzmir İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmezse, İtalya'nın St.Jean De Maurienne Antlaşması uyarınca kendilerine verilmesi kararlaştırılan bir yöreyi işgal edecekleri kanısı Dörtler'e hakim olmuştu.

İtalya temsilcisi Signor Orlanda'nın da dahil olduğu heyet Yunanlılar'ın İzmir'i işgaline karar verdi. Bu görüşe uygun olarak 12 Mayıs 1919 Pazartesi günü, Yunan askeri kuvvetleri Kavala'da toplandı¹.

İşgal kararından kısa bir süre sonra, Paris'te ve diğer batı başkentlerinde, kendisinden güçlü politikacı diye söz edilen Yunan Başvekili Giritli Avukat E. Venizelos, yerel Yunan kuvvet kumandanlarına işgalin mümkün olduğu kadar geniş tutulması için gizli bir telgraf çekti. Başlangıçta Venizelos Aydın'ı da işgal ettirmeyi planlıyordu. Zira İstanbul'un buna ses çıkarmayacağını düşünüyordu. Ayrıca İtalyanlar'ın Kuşadası'ndan güneye ilerleyerek Aydın'ı da işgal edecekleri kanısı Yunan Başvekili'nde vardı. 18 Mayıs'ta İtalyanlar'ın Ayasuluk'a kadar

¹ P.H. Kerr, *The Smyrna Occupation, Documents On the British Foreign Policy Vol. IV.*, s.862.

ilerledikleri Venizelos'a duyurulunca o da İzmir'deki temsilcilerine; İzmir-Manisa sancaklarında ve Aydın-Ayvalık kazalarında, İtalyanlar'la silahlı mücadeleye girmek için fazla ilerlemelerini bildirdi².

19 Mayıs'ta Yunan işgalinin genişlemesi sorununu Dörtler Konseyi görüştü. Bu toplantıda E.Venizelos, İzmir'de Yunan işgal kuvvetleri komutanına İzmir yöresinin neresinde asayişsizlik olursa, oranın derhal işgal edilmesi emrini verdiğini, yalnız kaçamak bir cevapla, Aydın'a Yunan kuvvetlerinin girip girmediğini kesin olarak bilmediğini açıkladı. Fakat güneye, yani en ufak yer olan Aydın'a asker göndermek arzusunda olduğunu da açıkladı. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı W.Wilson; "Daha fazla yer kazanmak için, işgal planını uygulamaya koymadan önce, gelişmeleri beklemeşinin uygun olacağını; Venizelos'a söyleyip, Dörtler Konseyi'nin tartışma için daima müsait olduğunu sözlerine ilave etti". Bunun üzerine Venizelos; "Eğer Konsey, Yunan askerlerinin Anadolu içerlerine girmemesi için bir prensip kararı almışsa, bu prensibe uyacağını, yalnız genel bir katliam ve taciz ihtimaline karşı, bazı seri önlemler alacağını, her şeyi Dörtler konseyine havale etmeyeceğini, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'nin bilgisi dışında Anadolu'ya daha fazla asker gönderilmesini istedi". Konsey konuşmacının isteğini kabul etti. Venizelos'un daha fazla asker gönderilmesi isteği, bu askerlerin Anadolu'da Yunan ilerlemesine mani olmaması içindi. Bu istek İtilaf Devletleri'nin de çıkarınaydı. Zira uzun Dünya Savaşı nedeniyle ellerinde yeteri kadar ne mali güç ne de asker kalmıştı.

27 Mayıs'ta Yunan işgal kuvvetleri komutanı Venizelos'tan İzmir Sancağı içinde bulunan şehrin batısında yer alan Çeşme'yi işgal için izin isterken, Yunan Askerleri 25 Mayıs'ta Ayasuluk ve Manisa'ya, 28 Mayıs'ta da Aydın'a girmişlerdi. İşgal esnasında hiç bir direnme ile karşılaşmayan Yunan güçleri kısa bir sürede düzeni sağladılar. Yunanlılar'ın acele davranmadaki nedenleri şuydu: İtalyanların kuvvetlerini takviye ederek güneye doğru ilerlemeleri ve netice de Mendere Vadisi'nin yukarısına erişerek Aydın'ı işgal için yaptıkları apaçık hazırlıktı. Bu karmaşık günlerde, 21 Mayıs 1919'da Yunanistan Başbakan Vekili M. Repoulis İzmir'e geldi ve Amiral Calthorpe ile bir görüşme yaptı.

² Harry N. Howard, *Partition of Turkey, 1913-1924*, Newyork 1966, s.234.

"İzmir-Aydın Demiryolu kumpanyası"nın, Aydın-İzmir arasındaki demiryolu hattının korunmasını ve ona zarar verilmemesini kendisinden istenildiğini amirale ilettili. Amiral'den M. Repaulis, Yunan işgalinin İtalyan müfrezesinin tam karşı uçuruma kadar gitmesi tavizini de almakta ihmal etmedi³.

Bu arada 28 Mayıs 1919'da, E. Venizelos da Dörtler Konseyinin kararını İzmir'deki Yüksek Komiserine; "İzmir Sancağı dışında yalnız Aydın Vilayeti içinde sınırlandırılmak koşuluyla asker gönderebileceğini, fakat bu askerlerin aydın'ın güneyinden daha ilerisine geçmemesini, ancak A.Calthorpe izin verirse geçebileceklerini bildirdi".

B. Aydın ve Nazilli'nin İşgali:

Bu esnada, 1 Haziran 1919'da Yunan işgal kuvvetleri komutanı Venizelos'a; "Takviyeli İtalyan askerlerinin Menderes nehrinin güneyine doğru ilerlediklerini, asker sayısının 8.000 olduğunu o kadar da silaha sahip olduklarını ilettili." İtalyanlar'ın bundaki amacı: Kuşadası'ndan Menderes Nehri'nin güneyinden Denizli'ye doğru bir İtalyan işgal sahası yaratmaktı. Ayrıca Muğla ve Denizli Sancağı ile Yunan kuvvetleri arasındaki irtibatı kesmek istiyordu. Bunu yakından bilen Yunanlılar Nazilli'yi hemen işgale kalkıştılar. Yalnız Venizelos Nazilli ve Denizli'nin işgalinin Yunanistan emellerine uygun olacağını, fakat Konsey'in müsaadesi olmadıkça kesinlikle ilerlememesini Albay Zafiryu'ya bildirmesine rağmen yine de Nazilli işgal edildi.

Bunun üzerine, 4 Haziran'da Yunan Yüksek Komiseri'ne bir mektup gönderen amiral Calthorpe'un yardımcısı Amiral Fitzmaurice, Yunanlılar'ın Kasaba (Turgutlu) ve Manisa'yı müttefiklerinden izin almaksızın bir olup bitti ile işgal ettiklerini, işgalin gerekçesinin ne olduğunu sert bir şekilde soruyordu. Yunan Yüksek Komiseri yazılı olarak Fitzmaurice'e "Manisa ve Kasaba'daki Hristiyan nüfusunun durumunun kritik olmasından işgalin gerçekleştiğini, işgalden sonra düzenin sağlandığını, aynı koşulların Aydın ve Nazilli'de de geçerli olmasından ve ilaveten İtalyanlar'ın buralara saldırma endişesinin bulunmasından kaynakladığını verdiği cevapta bildirdi". Fitzmaurice de; "şartlar ne olursa olsun, Yunan kuvvetlerinin Menderes nehri ile tren

³ Documents On British Foreign Policy, Vol. IV., s.863.

yolu hattı arasına çekilmesini, buna ilaveten Amiral, muhatabından Manisa yönünde doğuya doğru Yunan ilerleyişinin son olarak Kasaba'da sınırlandırılmasını istedi". Bu cevabı E.Venizelos'a yollayan Yunan kumandanı Amiral'in isteği doğrultusunda kuvvetlerini çektiği takdirde askerlerini tehlikeli pozisyona sokacağını, zira Amiral'in isteği yerine getirilirse, İtalyanlar'ın demiryolu hattını kendileriyle üsleri arasında kesmeye imkan sağlayacağını, bunun için Albay Zafiriyu, Venizelos'tan tren yolu boyunca kalmalarının sağlanmasını istedi. "Ayrıca Aydın'ın işgalini, Amiral Calthorpe'nin emir subayı Smith'e danışarak gerçekleştirdiklerini, zira 5.000 silahlı Türk'ün topçu desteğiyle Aydın sakinlerinin can güvenliğini tehdit etmeleri üzerine harekete geçtiklerini ilave etti". 6 Haziran'da Venizelos İzmir'deki Stargiadis'e bir telgraf çekerek İngiliz Amirali'nin kesin izni olmaksızın askeri açıdan daha ileriye gidilmemesini şiddetle ihtar etti. Bu telgrafa Yüksek Komiser "Sana şerefim üzerine şunu temin ederim ki, Aydın ve Nazilli'nin işgalini Amiral Calthorpe'nin emir subayı Albay Smith, bizim kumandan Albay Zafiriyu'ya önermişti. Fakat bu tavsiye yazılı değil, şifahi yapılmıştır. Kasaba ve Manisa'nın işgali, İngiliz istihbaratına göre buralardaki Hıristiyan halkın can ve malının tehlikede olduğuna dayanılarak yapılmıştır. A.Calthorpe'nin vekiline Aydın Sancağı ve Saruhan içerisinde onun izni olmaksızın hiç bir yerin işgal edilmeyeceğine söz verdim; cevabında bulunmuştur"⁴. Bu cevaptan sonra telgraf hatlarının bir kaç gün Akhisar'ın Yunanlılar tarafından ele geçirilmesi meselesi meşgul etti. İzmir Sancağı dışında bulunan Akhisar'ın işgali Albay Zafiriyu'nun bilgisi dışında yerel süvari komutanınca gerçekleştirildi. İşgali duyan Venizelos buranın derhal boşaltılmasını ilgililerden isteği gibi, işgali gerçekleştiren süvari komutanının cezalandırılması için General Leonardo Poulo'yu görevlendirmiştir. Akhisar 12 Haziran 1919'da boşaltılmıştır.

12 Haziran'da Yunan Yüksek Komiseri Venizelos'a "İzmir'deki resmi çevreler kadar, Amiral Fitzmaurice de Akhisar meselesi ile ilgili bizim iyi niyetimize inanmışlardı. Başından işgal ettiğimiz yerlerle ilgili olarak Fitzmaurice ile bir itilafımız yoktur. Ne öldürme ne de hırsızlık söz konusudur. Yönetim iyi işlemektedir". Cevabını vermişti.

⁴ A.g.e., s.863

13 Haziran'da bir İtalyan müfrezesi Aydın ve Ayasuluk arasındaki tren yolu hattını işgal etti. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri Aydın ve Nazilli'deki kuvvetleriyle kendileri arasındaki iletişimi kesmemek için harekete geçti. Ertesi günü, yani 15 Haziran'da Yunan Yüksek Komiseri "Fitzmaurice'den bu hareketle ilgili bir mektup aldığını, mektupta, Nazilli kadar, Aydın dışındaki yerlerin Yunan askerleri tarafından işgalini gerçekleştiren hiç bir sebebin bulunmadığını, Yunan kuvvetlerinin Aydın şehri içerisinde çekilmesini istediğini, Venizelos'a bildirmiştir. 15 Haziran'dan itibaren, Türk kuvvetleri Aydın havalisindeki Yunan kuvvetlerine karşı, taciz amacıyla mahalli saldırıya girişmişlerdi ve bu saldırışı teşvik edip, onlara destek verenler İtalyanlardı⁵.

Bundan dolayı, 18 Haziran'da Venizelos M.Clemenceau'ya bir mektup yazarak, Yunan güvenlik güçlerinin durumunu tehdit edici bu durum karşısında, Anadolu'daki Yunan işgal limitlerinin genişletilmesini ve bilhassa Ege Bölgesindeki tren hatlarına hükmetmelerini stratejik güvenliği sağlamaları için izin verilmesini istedi. E.Venizelos'un önerdiği hat; Edremit'ten Balıkesir'e, oradan Akhisar, Salihli, Nazilli ve buradan Büyük Menderes nehrinin Söke'ye akış istikameti içinde kalan yöreydi. Clemenceau'dan cevap alamayan Venizelos, bu defa 22 Haziran tarihli İzmir Kumandanına yazdığı mektubunda; uyuşukluğu bırakarak, Türk saldırılarını dağıtmak için gerekli önlemi almasını, bu emirden kendisinin sorumlu olduğunu, Amiral Fitzmaurice'e söylemesini istemiştir.

Yunanlılar'ın Aydın'dan Türk güçleri tarafından çıkarıldığı haberi alan Venizelos, Aydın'ın yeniden derhal ele geçirilmesini isteyen telgrafı yüksek komiserine çekti. Fakat aynı gün Amiral Fitzmaurice: "Yunan Yüksek Komiserinden İngiliz, Fransız ve İtalyan delegelerinin oybirliği ile aldığı karara göre; Yunanlılar'ın Aydın'ı tekrar işgal etmelerini, kuvvetlerini İzmir sancağı içerisine çekmesini istemiştir. Yunanlılar bu teklifi kabul ettikleri takdirde, İngiliz Fransız ve İtalyanlardan oluşacak karma bir komisyonun Aydın'a giderek oradaki Rumlar'ın can güvenliğinin sağlanması için Türkler'le görüşme yapacaklarını, Yunanlılar'ın lüzumsuz askeri operasyona girmemelerinin

⁵ A.g.e., s.863

daha iyi olacağını açık olarak bildirmiştir. Buna cevap veren Stargiadis; "Delegelerin Yunan işgalini durdurma kararını uygun karşıladığımı, fakat İngiliz kuvvetlerinin tren hatlarını ve Menderes Vadisini işgal etmesini önermiştir. Fitzmaurice teklifi olumlu karşılamıştır. Fakat Aydın'ın yeniden işgal edilmesi mesuliyetini üstlenen E.Venizelos 23 Haziran'da Aydın'ı yeniden işgal ettirdi.

Bu işgal üzerine 19 Temmuz'da İngiltere Dışişleri Bakanı Venizelos'a Yunanlılar'ın hiç bir istikamete ilerlememesi için şahsi temennisini bildirmiştir⁶. İngiliz istihbaratı ileride Yunanlılar'ın karşılaşacağı güçlükleri iyi kestiriyordu. Çünkü M.Kemal Paşa emin bir şekilde milli orduyu kurmaya çalışıyordu.

C. Çete Harekatı:

Bu olaylar kendi akışı içerisinde cereyan ederken, Akhisar'daki İngiliz kontrol subayı 3.9.1919'da Akhisar'dan Nazilli'ye, oradan Alaşehir'e giderek Türk asker ve sivil kişilerle görüşüp mevcut durum hakkında bilgi toplamıştır. Kendisine misafirperverlik gösterilmesine rağmen, yine de şüpheyle bakılmıştır. Fakat subay maharetini ve kültürünü kullanarak resmi kişilerden mücadelenin sebebini, amacını ve çete kuvvetlerinin durumunu öğrenmiştir.

Türk Çeteleri

Yer	Yönetim Yeri	Sayı
Ayvalık	Balıkesir'den Yönetiyordu.	Ziyaret edemedi.
Bergama	Balıkesir'den Yönetiyordu.	5-6 bin kişi (Yunanlılar kazadan çıkarıldıkları zaman)
Soma	Balıkesir'den Yönetiyordu.	1200 kişi ve hafta sonuna 1.700'e ulaştı.
Akhisar	Akhisar'dan Yönetiyordu.	4000 kişi ve 8 Dağ topu
Salihli	Alaşehir'den Yönetiyordu.	2600 kişi ve 4 dağ topu
Ödemiş	Alaşehir'den Yönetiyordu.	2800 kişi.
Aydın	Nazilli'den Yönetiliyordu.	1800 kişi, dağ topu sayısı bilinmemekle beraber 4 veya 5 alay tahmin edilmektedir.

⁶ A.g.e., s.367

Bu kuvvetlerden başka Aydın Cephesinde 1700 ihtiyat, Alaşehir Cephesinde de 5.400 ihtiyat askeri vardı.

Bu sayılar günden güne artıyordu. Çünkü yöredeki üzüm, incir, tütün ve hububat hasatı Eylül ayı ortalarında büyük bir kısmı sona ermişti, her geçen gün de hasatının sonuna geliniyordu. Bu yüzden küçük birliklerdeki asker sayısı mevcudu iki buçuk katına ulaşmıştı⁷.

Cephede Kumanda Eden Kişiler

Bergama	Kel Ali
Soma	Hulisi Bey.
Akhisar	Askerden Edhem Bey, sivilden Bahri Bey.
Salihli	Reşit Bey ve kardeşi Edhem Bey fakat bunlar emiri Alaşehir'den alıyordu.
Ödemiş	Mustafa Bey ve Mestan Efendi. Bunlarda emiri Alaşehir'den alıyordu.
Aydın	Askerden Hacı Şükrü Efendi ve Hacı Süleyman Efendi.

Bu çetelerin askerlerine günlük 50 krş., subaylarına da 100 krş ödeniyordu. Fakat hepsine para kıtlığından zamanında ödeme yapılamıyordu. Ayvalık ve Nazilli ile birlikte sekize ulaşan cephelerde ayrı ayrı savaşıyorlardı. Cepheler arasında askeri bir dayanışma, hatta bir telefon bağlantısı bile yoktur⁸. Bu nedenle 16 ağustos'ta, Akhisar'da Türkiye'nin değişik yerlerinden gelen 50 kişinin katılımıyla toplanan kongrenin ana konularından birisi de Ödemiş, Alaşehir ve Salihli Ceplerine bakacak kumandanı belirlemektir⁹.

Aydın Cephesi Komutanı'nın lojistik malzeme ihtiyacının bir kısmı yöreden sağlanıyordu. Lâkin Soma'dan Ödemiş'e kadar uzanan cep-henin lojistik malzeme ihtiyacı, kötü yol ve mal kıtlığı nedeniyle karşılanamadığından Yunanlılar'a karşı başarılı harekât yapılmasına engel oluyordu. Ayrıca bu kuvvetler gerilla savaşı yapıyordu. Yalnız Aydın Cephesi kuvvetleri nizami kuvvetlere dönüştürülerek düzenli ta-

⁷ *Ag.e.*, s.756

⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyyeti Merkezi ve İbrahim (Tahtakalç) Bey*, Ankara 1989, s.98.

⁹ *Document On British Foreign Policy*, Vol IV., s.757.

burlar oluşturulmuştu ve iyi eğitilmişti. Buradaki birlik komutanları gayet iyi çalışıyorlardı. Yalnız on günlük cephaneleri vardı. Bu kuvvetlerin elinde İngiliz, Fransız, Alman ve Rus yapısı silahlar vardı. Her birisine uygun mermi bulmak işlerini zorlaştırıyor ve darlık yaratıyordu. Fakat askerler içerisinde bulunan yörük ve zeybeklerin Yunanlılar'a karşı duydukları aşırı kin ve morallerinin yüksek oluşu cephanesizliğine rağmen Yunanlılar'ı buradan atmaya yetmişti.

D. Türklerin Hissiyatı:

İngiliz kontrol subayı, Akhisar'dan Nazilli'ye kadar askeri komutanlar, esnaf, çete ve köylülerle yaptığı görüşmelerden topladığı bilgilere göre; bu kuvvetlerin sadece Yunanlılar'a karşı savaşmak için oluşturulduğu, bunların İtilaf devletlerinin, diğer güçleriyle savaşmak niyetinde olmadıklarını, sulh konferansının Türkiye için vereceği adil karardan başka hiçbirşeyin bunları memnun etmeyeceği kanısına varmıştır. Bundan başka kontrol subayı, yöre halkının İzmir'in işgal edileceğini işgalden önce bildiklerini, işgali yalnız Yunanlılar'ın gerçekleştiremeyeceğini düşündüklerinden karşı koymak için hazırlık yapmadıklarını, hatta 15 Mayıs 1919'da işgal yalnız Yunanlılar'ın yaptıklarını gördükleri halde yine de organize olarak karşı koymadıklarını, fakat sonradan Yunanlılar'ın kaba davranışları, Türk yerleşim yerlerini yakmalarını ve adamları ve çocukları ısrarla öldürmeleri, kadınlara tecavüz etmeleri üzerine organize olduklarını, halk arasında Yunanlılar'a karşı kinin artmakta olduğunu ve yaşamayı düşünmediklerini, Yunanlılar'ı yeneceklerini, bunu engellemenin mümkün olmadığına, yörenin II. bir Makedonya olmayacağı izlenimini yaptığı görüşmelerden anlamıştır¹⁰.

E. Göçmenler:

Türk askerlerinin Yunanlılara karşı giriştiği başarılı harekât üzerine; şehirlerden kasabalardan ve köylerden Osmanlı tebalı Yunanlılar kendi işgal bölgesine göç ettirilmiştir. Bu göçmenlerdeki diğer amaçta da E.Venizelos'un Paris Sulh Konferansı'na Türkiye'nin çeşitli yörelerindeki Türk ve Yunan nüfusunu gösteren abartılı istatistik bilgilerin

¹⁰ A.g.e., s.759

doğruluğunu göstermek içindi. Hatta bu cümleden olmak üzere, E. Venizelos; Yunan işgal sahasında, Yunan nüfusunu fazla göstermek için, İzmir'e yakın adalardan ve Yunanistan'dan, Rusya'dan Anadolu'ya nüfus transfer etmişti.

Anadolu'daki kurtuluş hareketi yalnız Yunanlılar'ı hedefliyordu. Harekât Türkçülük için değildi. Bu yörenin Yunanlılar'ın dışında, İtilâf Devletleri'nin birisi tarafından yöneltilmesini istiyorlardı. Tercihleri sırasıyla İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya'ydı.

İşgal kuvvetleri komutanı olarak General Milne'nin İzmir'e gelişi Türkler arasında memnuniyet yaratmıştı. Hatta çete komutanları, General Milne'nin gelişini duyunca, ihtiyat alımına son vermişlerdi. Üstelik Salihli'deki üç yüz kişilik bir çete grubunun Zeybek Şefi. General Milne'nin Yunanlılar'ı Ege Bölgesinden uzaklaştıracağını, daha fazla savaşa lüzum olmadığını büyük bir saflıkla kontrol subayına açıkca söylemiştir. Görüldüğü üzere Türkler arasındaki genel kanı İngilizlerin Türkler'e yardımcı olacağı şeklindeydi.

F. Ekonomik Durum:

Savaş ve halkın kararsızlığı yöredeki hasatın tam olarak yapılmasına engel oluyordu. Savaş alanı dışında kalan yerlerde hasatın yapılabilmesi, evsiz kalanlara ve hasatı zarar görenlere yardım için yardım komiteleri oluşturulmuştu. Bu komiteler zengin Türk ve Yunanlılar'dan para toplayarak ihtiyaç sahiplerine maddi yardımda bulunmuşlardı. Böyle yapmakla halkın, yaşamını az da olsa iyileştirmek istiyorlardı. Zaten Alaşehir Kongresi'nin amaçlarının birisi de, Yunan işgali sonunda, ortaya çıkan acılı durumu, açık bir şekilde yazılı olarak artaya koyarak, bunu İtilaf devletlerine göstermektir. Ayrıca merkezi otoritenin gözetimi altında değişik cephelerin birbirleriyle bağlantılı olarak nasıl çalıştığını, uygulanan gerilla harbinin yöntemini ve amacını göstermekti. Bu kongre ülkenin değişik yerlerinden gelen 50 kişinin katılımıyla yapılmış, maddi ve manevi açıdan Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında etkili olmuştu¹¹.

¹¹ Afet İnan, *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çanklı'nın Kuva-yı Millîye Hatıraları, 1911-1920*, Ankara 1967, s.161-162.

Bu raporu, İngiliz Hariciye Türk masası görevlisi W.S. Edwards; Aydın yöresindeki Türk Kurtuluş Hareketini Mustafa Kemal'in bilgisi dışında yapıldığını düşünmenin hayli zor olduğunu, yorumlamıştır. Bunun üstündeki G.Kindston, Türk gerilla hareketinin Mustafa Kemal Paşa'nın kontrolü dışında ayrı olarak faaliyet göstermesinin nedeninin, demir yollarının itilaf kuvvetleri tarafından iyi denetlenmemesinden ileri geldiğini, bunda da İtalyanlar'ın ve Fransızlar'ın payının büyük olduğunu fakat bundan böyle bu iki devletin etkin bir şekilde görevlerini sürdüreceklerine şüphesi olduğu yorumunu yaparken, Müsteşar J.A.C. Tilley'de Kontrol Subayı'nın raporunu ilginç olarak nitendirmiştir¹².

G. Sonuç:

Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesini fırsat bilen E.Venizelos, İonya'yı ele geçirmek için her türlü politik yolları denemiştir. Bilhassa Hıristiyanlığın Anadolu'da yok edilmekte olduğunu koz olarak Hıristiyan alemini yanına alıp, hedefine varmak için bazen iki yüzü davranmaktan bile kaçınmıştır.

Bu amaç içinde kendisine en büyük yardımı İngiltere Yüksek Komiseri Amiral A.G. Calthorpe sağlamıştır. Karşısına her türlü zorlukları aşarak Mustafa Kemal Paşa'nın çıkacağını kestirememiştir. Eğer Yunanlılar'ın karşısına böyle bir lider çıkmasaydı, bugün Türkiye'de herkes pazar sabahları Ortodoks kilisesinin çanlarını dinleyecek veya 1912 senesinden sonra Selanik Müslüman halkının uğradığı felakete düşer olacaktı.

¹² Documents On British Foreign Policy, Vol. IV., s.760